

EL DR. VICIANO I EL SEU TEMPS. UN REPÀS A LA HISTÒRIA I A LA CIÈNCIA A L'ALGEMESÍ DEL SEGLE XX

CIPRIÀ XAVIER TEODORO I CALATAYUD

ALGEMESÍ, RIBERA ALTA

Resum: El Dr. Viciano ha estat un dels pioners de la oftalmologia al País Valencià i a tot l'estat espanyol, amb aquest article farem un repàs de la seua vida i de la seua trajectòria professional.

Els processos de canvi del segle XIX al XX significaren, entre altres, el punt de partida cap a una societat premoderna. Algemesí va sofrir grans canvis tant pel referent a l'aspecte urbà, amb la millora de les condicions de vida, així com també en l'aspecte demogràfic. En poc de temps, s'introdueixen millores higièniques i sanitàries com la construcció de llavaners públics (1893), la llum elèctrica (1893), el mercat municipal (1894), l'aigua potable (1895), el clavegueram (1905) i un llarg etcètera, que faran que Algemesí entre a poc a poc en la modernitat.

Entre 1861, any de naixement del Dr. Viciano, i 1932, any de la seua mort, Algemesí passa, malgrat les mortalitats causades per les crisis epidèmiques, de poc més de 6.000 habitants a més de 15.000. En setanta-dos anys de vida del metge, la població d'Algemesí va duplicar el nombre de veïns. En aquest context de canvi de segle, de millores en la salut pública i de control de les malalties, se situa el Dr. José Viciano Carbonell, fill d'Algemesí, prestigiós metge, que va estudiar l'especialitat d'oftalmologia a París entre 1887 i

1890 i va contribuir, junt amb destacats especialistes com José Aguilar Branch o Blanco Brandebrande, al prestigi d'aquesta ciència mèdica. Un personatge rellevant de la història local a qui per dret propi, li correspon tenir un record en la memòria col·lectiva d'Algemesí.

NAIXEMENT I PRIMERS ANYS

El 29 d'abril de 1861, Vicente Botella, vicari de l'església parroquial de la vila d'Algemesí¹, va batejar solemnement José Viciano Carbonell, fill legítim de Salvador Viciano García, natural d'Ador, i de Josefa Maria Carbonell, natural d'Algemesí, casats i veïns del carrer de la Muntanya.

Malgrat que s'han revisat els escassos llistats dels xiquets escolaritzats de l'època, no s'ha pogut localitzar cap informació del primer ensenyament d'aquesta primera etapa de la seua infantesa. Pel que sabem, José Viciano va passar els primers anys de la seua vida a Algemesí. Només complits els 11 anys, la seua família el va matricular en el primer curs de segona ensenyança, per a realitzar l'examen d'ingrés a l'Institut² de València el 10 de setembre de 1872.

En el transcurs dels anys 1873 al 1876 Viciano obté la qualificació d'aprobat en totes i cadascuna de les matèries matriculades: Llatí, Geografia,

¹ Arxiu parroquial de Sant Jaume. Llibre de Baptisme del 10.01.1860 al 31.12.1863 // T.18, full 97, núm. 84. 84. José Viciano. «*En la Iglesia Parroquial de la Villa de Algemesi, Provincia y Arzobispado de Valencia, día 29 de abril del año mil ochocientos sesenta uno: Yo D.Vicente Botella, Vicario de la mis=ma, bautizó solemnemente a José Viciano, hijo legítimo de Salvador Viciano, na-/tural de Adór, y de Josefa=María Carbonell, natural de esta, consortes, casados y vecinos/en la misma. Abuelos paternos: Salvador Viciano y Josefa Garcia, naturales de Ador/Maternos: Bautista Carbonell, y Leonor Domingo, naturales de esta. Nació á/las siete de esta mañana, fueron padrinos Jose Gomes, y Teresa Carbonell, á/ quienes advertí el parentesco espiritual y obligaciones de enseñarla la Doctrina Cris-/tiana, siendo testigos Antonio Carrasco y Antonio Royo vecinos de esta. De/que certifico. // Signat Vicente Botella // Vic.º*». Vull agrair a Fermín Teruel la seua col·laboració en l'aportació literal de la fitxa del Baptisme.

² La informació obtinguda ha sigut possible gràcies a la col·laboració de la secretària de l' Institut Lluís Vives de València, la professora Elisa Aranda, qui m'ha facilitat, malgrat les dolentes condicions de l'arxiu històric acadèmic, l'accés a l'expedient acadèmic de José Viciano Carbonell. Sense aquesta ajuda no hauria estat possible donar llum a l'expedient dels seus estudis de segon ensenyament. Tant a ella com a l' institut, moltes gràcies.

Història Universal i d'Espanya, Aritmètica i Àlgebra, Geometria i Trigonometria, Física i Química, Fisiologia i Higiene, Història Natural, Psicologia Lògica i Ètica; i notable en Botànica i Poètica. Anys després, superats els estudis de segona ensenyança a l'edat de 16 anys, demanà, el 9 de juny de 1876, ser admès en els exàmens per obtenir el títol de Batxiller en Arts en el mateix institut, com així ho certifica Jaime Banús y Castellvi, secretari de l' Institut.

ELS ESTUDIS DE MEDICINA

Només acabar els estudis de batxillerat el 1876, va iniciar la llicenciatura de medicina en la Universitat de València, aquest mateix any i va finalitzar la carrera en juny de 1881 amb la qualificació d'aprobat.

En acabar la carrera de medicina en juny de l'any 1881,³ el Dr. Viciano es desplaça a Madrid per ampliar els seus coneixements i es matricula en la Facultat de Farmàcia de la Universitat Central de la capital, de l'assignatura Anàlisi Química aplicada a les Ciències Mèdiques⁴ en setembre del mateix any 1881. Però José Viciano compatibilitza la medicina rural amb la formació mèdica acadèmica ja que el 27 de juny de 1882 llegeix la tesi doctoral a la Facultat de Medicina de Madrid. El seu manuscrit està dipositat a la biblioteca de la Facultat de Medicina de la Universitat Complutense de Madrid amb el títol de *Gangrena Nosocomial*.

Es tracta d'un manuscrit de 51 pàgines i de 23 cm de grandària en què descriu i relata a través de cinc capítols una malaltia que segons ell:

³ Arxiu de la Universitat de València. Expedient acadèmic de José Viciano Carbonell, anotat del grau de medicina i cirurgia al llibre 525, foli 32r: «D. José Viciano Carbonell, natural de Algemesi (Valencia) de 20 años de edad, sufrió en 28 de junio de 1881, el último ejercicio del grado de Licenciado en Medicina i Cirugia y mereció la calificación de aprobado». No s'ha pogut localitzar l'orla dels alumnes de medicina de 1881, ja que eren els mateixos alumnes els que s'encarregaven de fer-les i, per tant, no formaven part dels documents que la universitat generava al respecte de les diferents promocions d'alumnes. Agraïments a Irene Manclús Cuñat per la seua col·laboració.

⁴ Arxiu Històric Nacional, documentació acadèmica de la Facultat de Farmàcia, curs 1881-1882.

Aunque restringido su estudio antiguamente a los médicos de los hospitales, hoy por ser el adelantamiento de la ciencia, por las continuas observaciones y la recta experiencia sacada de estas, han hecho ver que no solo puede desarrollar su meléfico influjo en los estrechos ámbitos de un hospital sino también en la práctica domiciliaria y por consiguiente en la clientela particular.

LA ESPECIALITAT A PARÍS

Tres anys li va costar acabar els estudis d'aquesta especialitat mèdica (1887-1890) i com ell afirma:

En el año mil ochocientos noventa, concluí mis estudios de la especialidad en París proponiéndome instalar una gran clínica en la capital de esta provincia; para ello vine a Algemesí de donde soy hijo. (Viciano 1896:3)

Una vegada obtinguda l'especialització es va traslladar al seu poble natal, amb la intenció, tal com ens conta ell mateix en el seu llibre *Notas Clínicas del Instituto Oftalmológico del Dr. Viciano*,⁵ d'instal·lar una gran clínica a la ciutat de València.

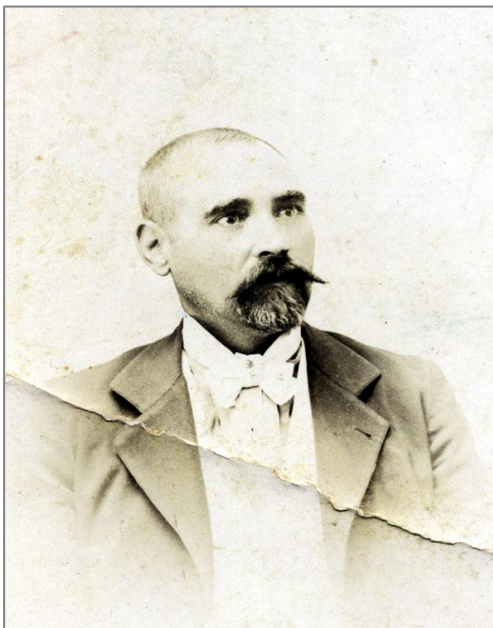
A poc a poc, els pacients afectats per patologies oculars van augmentar tant que als dos mesos tenia ja una clínica amb una demanda al voltant de cinquanta a seixanta malalts diaris, la qual cosa va influir perquè el Dr. Viciano pensara d'instal·lar-hi una casa-salut. Al mateix temps, i atés que no hi havia cap lloc per allotjar els familiars dels malalts que hi acudien, Viciano va habilitar una casa de la seua propietat en el carrer de la Muntanya, encara que no tenia, com ell mateix apunta, cap de les condicions que la ciència exigeix actualment. Va ser allí on va fer la seua primera campanya de cirurgia ocular.

Malgrat que la seua idea inicial era instal·lar una gran clínica a València, en va desistir, perquè es va veure obligat, segons ens conta ell mateix,⁶ a

⁵ AM ALG. Caixa 594-32. En aquesta caixa es conserva un llibre de 104 pàgines i 4 capítols en molt bon estat amb una síntesi de les intervencions quirúrgiques així com amb fotografies de l'institut oftalmològic editat per la impremta de València d'Emilio Pascual el 1896.

⁶ *Notas clínicas del Dr. Viciano* 1896:1.

operar al dia següent d'arribar a Algemesí una malalta d'un tumor en l'òrbita ocular.

Per tant, el Dr. Viciano va iniciar a Algemesí, anticipadament, les operacions que havia après del seus mestres francesos Drs. Panás, Wecker, Galezowski, Landolt, Abadie, Valude, Chavallereau, Trousseau, Despagnet, Kalt, etc.

El metge era conscient que la seua clínica, o casa-salut com ell l'anomenava, tenia mancances diverses, i encara que multiplicava dia a dia l'atenció operatòria, *«ni el servicio administrativo, ni el cuidado de los enfermos, dejado todo esto a personal nada práctico ni aguerrido a esta clase de solicitudes, resultaban deficiencias que yo comprendia y que sin embargo no estaba en condiciones para atajarlas»*. (Viciano 1896:4)

Però Viciano no va desistir de la seua idea inicial de constituir una fundació oftalmològica, un institut on poder tractar les patologies oculars i on el malalt tinguera al seu costat, dia i nit, una persona competent que repetira les curacions cada hora, per no deixar en cap moment gèrmens al fons dels sacs conjuntivals que pogueren envair les parts dels ulls respectades en els primers moments de la infecció.

Cinc anys d'experiència en aquesta clínica oftalmològica (1891-1896), amb l'empenta personal i el suport de la fundació de l'Institut Ginecològic del Dr. Candela, amb qui compartia una gran amistat, li proporcionaren els ingredients suficients per a construir el seu institut oftalmològic a Algemesí.

L' INSTITUT OFTALMOLÒGIC

Estava situat en el punt més alt de la població on rebia directament el vent de llevant i les brises del mar. Aquest edifici –edificat enmig d'un solar de poc més de dos fanecades d'extensió– estava envoltat per un jardí frondós amb un llac interior i una albereda per a l'esplai dels malalts.

L' institut, projectat per l'arquitecte Manuel Cortina estava i aïllat amb quatre façanes independents i rodejat de jardí, constava d'una planta baixa al nivell del sòl del jardí on se situaven els serveis de la casa, és a dir, la cuina, el rebost, la llenceria, la bugaderia, els banys, el menjador i el dormitori per a les monges. El pis principal, al qual s'accedia a través d'una gran escala exterior, donava entrada a un vestíbul tancat per un pòrtic vidrat amb un gran saló a manera de rebedor. A aquest saló confluien, a un costat i a l'altre, el despatx de la direcció facultativa, l'oratori i els gabinets per als malalts; i al fons, l'escala principal de la casa que donava pas al pis principal de l'institut.

Un edifici aïllat, rodejat de jardí, situat en l'eixample urbà, front a l'estació, ben comunicat tant per carretera com pel ferrocarril. Façana principal de l' Institut als anys 70 del segle XX abans d'enderrocar- lo. Foto AM ALG

Al març de 1895, segons la informació⁷ aportada pel fons històric de la congregació de les germanes de santa Anna, el Dr. Viciano va acudir a Saragossa amb l'objecte de sol·licitar una comunitat de germanes per al seu institut perquè s'encarregaren del servei als malalts. Per aquest menester, l'orde va enviar, atenent la sol·licitud del Dr. Viciano, set germanes: Germana Jerónima Molerés, superiora, Germana Estefanía Hugarte, Germana Magdalena Guembe, Germana Isabel Sanz, Germana Juana Echevarría, Germana María Sinosiáin i Germana Amparo Machí.

Aleshores, l'institut, a diferència de la casa-salut anterior del carrer de la Muntanya, prolífica en intervencions, havia de mantenir una escassa activitat, o almenys molt irregular perquè la reverenda mare superiora, segons consta en el copiat de l'arxiu de la Casa General, apunta que:

Al ver que siendo esta clínica de una clase de enfermos solamente, y no asistiendo a ellos otro médico que el Doctor ya citado para operaciones, curas y demás, eran muy pocos los enfermos que habia de ordinario y temporadas que no tenían ninguno.

A l'abril del 1897, a l'edat de trenta-quatre anys, mitjançant l'escriptura pública atorgada per Josep Calvo i Dasi, notari de la ciutat de València, ven a l'Ajuntament, pel preu acordat entre dos arquitectes, l'institut oftalmològic amb els seus mil sis-cents quaranta-dos metres quadrats, per setanta-nou mil dues-centes cinc pessetes, a pagar en quatre anys. Un institut que, malgrat els seus avantatges tècnics i humans, deixaria de funcionar⁸ a les primeres dècades del segle XX. Han sigut diversos els esforços per localitzar – per si n'hi hagueren – els seus arxius clínics perquè constituïrien una font clínica

⁷ És d'agrair la col·laboració i aportació desinteressada del fons històric de la congregació de les germanes de Santa Anna de la Casa Principal de Saragossa, que a través de la germana Manuela Eguia, han fet en aquest estudi. A totes elles, i en particular a la germana Manuela, per la seua atenció i el seu interès, moltes gràcies.

⁸ AM ALG Caixa 242. Consta en el registre de contribució industrial que l'Institut funcionaria fins a l'any 1900. Després d'aquesta data les úniques activitats del metge que figuren a aquest registre són les de la fàbrica de llum i de conserves.

valuosa, en la mesura que ens donaria llum sobre l'activitat mèdica d'aquest edifici, les xacres i malalties, així com les diverses procedències dels malalts. Malauradament, no hi ha cap notícia, ni del mobiliari, ni dels arxius d'aquest lloc emblemàtic.

Aquest edifici es convertiria més tard en hospital, albergaria posteriorment també la seu de la Delegació Local i la Prefectura de les milícies del Front de Joventuts, i finalment s'utilitzaria com a guarderia infantil. Posteriorment, va acabar incomprensiblement enderrocat.

LA SEUA APORTACIÓ CIENTÍFICA

Només dos anys després d'acabar la carrera de medicina, Viciano inicia el primer dels seus articles coneguts en les revistes mèdiques d'actualitat de l'època: «Administración de la quinina en las intermitentes». Aquest article de sis pàgines publicat el 1883 en *El Instituto Médico Valenciano* fa referència als efectes de la quinina en l'organisme humà després de la seua administració. Viciano participa de les inquietuds dels erudits de l'època en el tractament i curació de les febres intermitents. En aquest article, revela que ha treballat una època en la localitat de Xirivella i, atesa la seua experiència en l'administració de la quinina, afirma que:

No podemos dar estadísticas exactas, porque no tuvimos la previsión de anotar todos los casos, tanto en Chirivella, donde estuvimos de titular en época que reinaban muchas intermitentes, por la recolección del cáñamo, como en Algemesi, que por cultivar terrenos pantanosos, estamos continuamente visitados por ellas; sin embargo, podríamos decir aproximadamente que se curan el 90 % .

Segons Luis Cabrera Peset (1996:25), el Dr. Viciano, metge dedicat exclusivament a l'oftalmologia en el seu Institut Oftalmològic d'Algemesí va publicar set articles i un llibre del 1841 al 1900.

En *La Crónica Médica* van aparéixer el 1888 dos dels seus articles i uns altres dos el 1889. La relació dels treballs va acabar amb la presentació de dos comunicacions *al Congrés Medicofarmacèutic Regional de València*. Una es va publicar el 1891 en la *Crónica Médica*, tot apareixent les dues en les *Actas del Congreso* publicades l'any 1894. Els seus treballs foren eminentment pràctics: tres dedicats a la vessant clínica, un d'anatomia patològica, un de fisiologia que es va publicar dues vegades i un altre d'estrabologia.

Participants del *Primer Congreso Médico-farmacéutico Regional* (26-31 de diciembre de 1891), una de las últimes activitats del *Instituto Médico Valenciano*. Biblioteca i Museu Historico-mèdic, Universitat de València.

En les actes del congrés es varen publicar tant els treballs com els debats que se suscitaron entre els oftalmòlegs que hi acudiren. En la secció de medicina pública, sota la direcció de l'eminent oculista Manuel I. Osorio, de Madrid, i amb les vicepresidències dels metges valencians José Aguilar i Jaime González, presentaren els seus treballs els valencians: Aguilar, Bayarri, Blanco, Simó, Viciano i Wieden.

Gràcies a la tesi doctoral de Luis Cabrera Peset (1996) s'han pogut arreplegar les publicacions fetes per Viciano els anys anteriors al congrès de 1891 i que estan publicades en la revista *La Crónica Médica* :

- *Algo sobre la periostitis de las paredes orbitarias (1888)*
Crónica Médica 11, 272-272
- *Carta de París. Hematocele de la órbita (1888)* *Crónica Médica 11, 304-306*
- *Algunas consideraciones sobre la oftalmia purulenta (1889)* *Crónica Médica 12, 609-617*
- *Carta de París: a propósito de un caso de tumor en la carúncula lagrimal (1889)* *Crónica Médica 12, 657-662.*
- *Cataratas post-traumáticas (1891)*
- *Casos prácticos de la operación de estrabismo (1894)*

Els dos primers treballs mencionats, «Algo sobre la periostitis de las paredes orbitarias» (1888) i «Hematocele de la órbita» (1888) corresponen a dos articles sobre casos clínics que el Dr. Viciano va veure durant la seua estada a París a la clínica del Dr. Panas. Poc després tornaria a escriure les seues experiències en aquesta ciutat sota el format de cartes.

En la mateixa tesi doctoral de Luis Cabrera Peset (1996: 202) –dirigida per Mª José Baguena Cerveleira i Jose Luis Peset Reig– s'arreplega una nota d'un article de Parisotti que va ressenyar Viciano el 1892 (s.a.) «Nuevo proceder operatorio para el tratamiento rápido de la dacriocistitis, por el professor Guaita», seria una més de les seues aportacions científiques que es publicarien en *Anales d'oculistique i en la Crónica Médica 15, (301-303).*

El 1889 el Dr. Viciano en el seu article «Cartas de París: a propósito de un caso de una paciente con un tumor en la carúncula lagrimal», vista en la clínica del Dr. Panás en l'Hôtel Dieu (Cabrera Peset 1996:63), refereix que el metge aborda la histologia de la carúncula i l'anatomia patològica

dels tumors que se'n deriven. Així mateix, amb un altre cas clínic, Viciano detallava l'anatomia patològica dels tumors del limbe esclerocorneal, que eren al seu entendre més freqüents.

No és probable que hi haguera més aportacions a la ciència mèdica fins al *Congreso Médico farmacéutico valenciano de 1891*, data en què presenta dues ponències en aquesta reunió científica celebrada a la capital del Túria. «Casos prácticos de la operación de estrabismo» i «Cataratas post-traumáticas» seran, entre un centenar, algunes de les ponències presentades pels especialistes, que es tractaran en aquest congrés científic de finals del segle XIX.

En aquestes ponències el Dr. Viciano repassava (Peset 1996: 49) les diferents teories de com es formen les cataractes i el seu pronòstic. Tanmateix, les contrastava amb la seua experiència personal de tres casos que ell mateix va operar. Aquestes ponències van ser publicades *en la Crónica Médica* en 1891 i posteriorment en les *Actas del Congreso de 1894*.

En 1896 el metge algemesinenc publica un llibre en què arreplega l'experiència com a especialista en la clínica que havia instal·lat en una casa de la seua propietat al carrer de la Muntanya, a Algemesí. El llibre, de 105 pàgines, del qual es conserva un exemplar en l'arxiu municipal d'Algemesí, anomenat *Notas clínicas del Instituto Oftalmológico del Dr. Viciano* i publicat per la impremta d'Emilio Pascual de València (1896), arreplega al sumari aspectes com l'origen i la història de l'institut i la seua descripció, així com estadístiques de les operacions dels cinc anys de la clínica oftalmològica (1891-1896) de les quals es fa una síntesi en aquesta investigació, i finalment un capítol amb el reglament intern i les tarifes de l'Institut Oftalmològic.

D'una altra banda, en la tesi doctoral *La medicina Valenciana 1901-1923*, de Conrado Herrero Bernabeu, dirigida pel Dr. Lopez Piñero el 1984, es fa un estudi sociomètric sobre les publicacions mèdiques d'aquella època. L'autor arreplega 33 publicacions dedicades a l'oftalmologia i constata que el 85% dels

treballs es deuen a tres autors: Juan Alonso Casinos, amb dotze, i Tomás Blanco Bandebrande amb huit; el mateix nombre que José Viciano Carbonell. També, gràcies a aquest autor, hem pogut arreplegar l'aportació científica del Dr. Viciano posterior al congrès i fins al 1923.

A més dels articles, el seu ajudant, el Dr. Plaza Sanchis, va publicar també en *La Crónica Médica*, un article en què s'exposa una operació practicada per Viciano en el seu institut d'Algemesí. «Clinica Oftalmològica del Dr. Viciano en Algemesi: Fibrolipoma de la órbita». (*Crónica de la Medicina*, 1891)

Tenim doncs, pràcticament, tota l'aportació científica del Dr. Viciano en aquestes dos tesis doctorals, ja que s'arreplega un primer període des de 1840 fins a 1900 i un altre des de 1901 fins a 1932, any en què Viciano mor.

Com s'ha comentat, aquesta tesis doctoral arreplega la seua producció intel·lectual a partir de 1900, en la qual Conrado Herrero especifica en la seua bibliografia pàgines (67-68):

- *Contribución al estudio del tumor lagrimal. (1901)*
- *Flegmón profundo de la órbita consecutivo al cateterismo de las vías lagrimales. (1901).*
- *Tratamiento de la conjuntivitis crupal. (1901)*
- *Tratamiento del tumor lagrimal. (1901)*
- *Sutura de la córnea. (1902)*
- *Un caso de linfo-angioma del párpado superior. (1902)*
- *Un cuerpo extraño en el iris. (1902)*
- *Tratamiento de las úlceras de la córnea. (1901)*

Tota l'aportació de Viciano d'aquesta segona època se centra en la patologia oftàlmica. Cal tindre en compte doncs que José Viciano ha arreplegat una extraordinària experiència en patologia ocular. Els inicis de cirurgia oftàlmica a la casa-salut, com ell l'anomenava, i l'institut oftalmològic després,

conformaran, com hem vist, un Viciano amb una àmplia projecció especialista en la matèria fins a situar-se, segons aquest autor, com un dels especialistes més rellevants d'aquest període.

Amb el primer dels seus articles, Conrado Herrero (1984:510) afirma que, davant la freqüència del tumors llagrimalls i els resultats terapèutics desiguals, Viciano planteja la patogènia per aplicar el tractament adequat. Així, «La contribución al estudio del tumor lagrimal» (1901) de Viciano aclareix alguns dubtes en l'abordatge d'aquesta malaltia. D'aquesta manera Viciano⁹ diu que:

El tumor lagrimal está formado algunas veces por la bolsa precística, la cual constituye una manifestación de dacriocistitis pues participamos de la creencia de que el saco lagrimal está o ha estado enfermo y que la manera de formarse la bolsa es por perforación y derramamiento en el tejido celular ambiente del contenido del saco.

El recurs terapèutic amb resultats satisfactoris, segons Viciano, consistirà en el cateterisme –en cas d'haver-ne–, estenosis del lacrimal, irrigacions del sac amb càustics químics o l'extirpació del sac lacrimal i el seu raspatge.

En el cas dels linfoangiomes palpebrals, Viciano apunta amb la seua aportació «Un caso de linfo-angioma del párpado superior» (1902) que, si són pedunculats, l'elecció és la lligadura o la cauterització si són més xicotets. De la mateixa manera, altres mètodes com les injeccions amb coagulants de perclorur de ferro o l'ablació poden ser útils en el tractament d'aquests tumors.

El Dr. Viciano en aquesta època també fa una dissertació sobre els cossos estranys envaeixen l'iris. Al respecte, ens diu en el seu treball «Un cuerpo extraño en el iris» (1902), que aquests s'han d'extraure sempre (Conrado Herrero 1984:511). L'actitud expectant no és gens aconsellable per les complicacions que poden fer perdre la visió.

⁹ Citat per Conrado Herrero (1984:510)

Pel que fa a la patologia de la còrnia, Viciano destaca les úlceres de la còrnia, que segons ell (Conrado Herrero 1984:511) consisteixen en una solució de continuïtat de l'epiteli corneal que dona entrada en l'humor aquós als gèrmens patògens. Les úlceres simples han de ser tractades eliminant la causa etiològica tot impedit que siguen afectades pels agents patògens i les infeccioses amb llavats d'aigua estèril i midriàtics. Per als casos rebels, Viciano apunta (1901) que és convenient raspar les vores de les úlceres per conservar l'agudesia visual.

El Dr. Viciano (1902) descriu la tècnica quirúrgica per a les sutures corneals i el material empleat així com els resultats que obté. Al respecte, ens diu que seguint estrictament les regles d'asèpsia i antisèpsia, les sutures es poden fer en les úlceres corneals sempre que s'hagen refredat les vores. En el cas de les infeccions de l'aparell ocular, Viciano (1901) diferencia la conjuntivitis crupal de la diftèria ocular, ja que segons ell el tractament és totalment diferent. L'autor afirma que la diftèria ocular es caracteritza per l'existència de vertaderes membranes que han de tractar-se amb la cauterització de nitrat d'argent i neutralitzar-se amb clorur sòdic.

Amb l'entrada del nou segle, el Dr. Viciano compleix 39 anys i va deixant-se a poc a poc la pràctica mèdica. Després de 1902 no se li coneix cap publicació ni treball que arplegue la seua experiència en l'oftalmologia. No s'ha pogut documentar tampoc la pràctica mèdica. El metge es dedica a instal·lar empreses i activitats industrials a la localitat.

ÚLTIMS DIES DEL METGE

El 8 de juliol de 1932, el metge Viciano tres mesos després de complir els 72 anys mor¹⁰ al seu domicili de la plaça de l'Estació. Una miocarditis –segons

¹⁰ Certificat de defunció del Registre Civil

l'informe de la certificació facultativa– acaba amb la vida d'aquest personatge, que ha deixat en aquesta ciutat un record i un testimoni per a la història.

Es pot dir que el metge participa de dos grans moments de la història d'Algemesí. Per una part, viu el final del segle XIX i és partícip dels avanços en la medicina, fins a tal punt que s'esforça a donar llum sobre la pràctica mèdica especialista de l'oftalmologia en solitari, però sempre mantenint els contactes amb el món científic de l'època.

Poques iniciatives particulars es poden trobar en aquesta pràctica mèdica en la societat de finals del segle XIX i principis del XX. De fet, un dels màxims productors d'articles originals publicats en les revistes valencianes sobre oftalmologia durant el període de 1841 a 1900, junt amb prestigiosos oftalmòlegs com el Dr. José Aguilar Branch, o el Dr. Pelegrí Bayarri Alufre, és el Dr. Viciano, amb set articles, un llibre i una ressenya. Solament Viciano apareix amb el lloc de residència a la perifèria de la capital, a Algemesí, la resta de màxims investigadors viu a València.

D'altra banda, el metge amb la seua visió particular sobre els progressos tecnològics, i també, amb un interès econòmic afegit, participa d'una societat burgesa industrial que obri les portes de la modernitat a una població riberenca de clara economia agrària. Indubtablement, el Dr. Viciano va contribuir a augmentar els coneixements científics de la medicina valenciana d'aquell moment i, malgrat que deixara la pràctica mèdica abans dels cinquanta anys, va tindre intel·lectualment una època molt prolífica que el situà al mateix nivell que el Dr. José Iborra Garcia o el Dr. Blanco Brandebrande.

CONCLUSIONS FINALS

Per a alguns autors com Rafael Menacho i Josep Nadal, (2000;255-256) l'oftalmologia és una de les especialitats mèdiques que va experimentar una major evolució durant el segle XX. Per a ells l'autèntic progrés comença a

mitjan segle XIX amb el descobriment de l'oftalmoscopi en 1851 pel físic i fisiòleg alemany Hermann Helmholtz (1821-1894), aparell que va permetre per primera vegada examinar la retina en el fons de l'ull.

Podem dir que Viciano naix en un moment (1861) en què la medicina rural encara es troba en una situació de gran precarietat. Un moment també en què les teories ambientalistes, de forta presència, donen pas a Europa a la medicina moderna amb Rudolf Virchow (1821-1902) com a representat de la histologia cel·lular i posteriorment al model bacteriològic amb personalitats entre d'altres, de renom internacional, com el francès Louis Pasteur (1822-1895) o l'alemany Robert Koch (1843-1910).

Malgrat tot, les teories ambientalistes i la doctrina de la malaltia social i miasmàtica perdurarien en el nostre entorn fins ben entrat el segle XX. Les actes de la Junta Municipal de Sanitat d'Algemesí i algunes *Topografies Mèdiques* del nostre voltant com la d'Alberic (1922) d'Alzira (1917), d'Ontinyent (1916), o la no localitzada d'Algemesí, encara que en tenim testimonis ens donen bona prova del higienisme salubrista.

Viciano, participa de l'interès del moment en què la transformació de la medicina sofreix canvis importants. L'aspecte tradicional a poc a poc es converteix també en una ciència en la què el metge redueix el seu camp d'actuació en allò que sols uns pocs entenen, és el naixement de les especialitats. Tal vegada el seu company de carrera, el Dr. José Aguilar Branch, que també va fer l'especialitat d'oftalmologia a París entre 1880 i 1883, li va obrir el camí a aquesta branca de la medicina.

Tots aquests canvis donen pas als negocis de les clíniques privades com és el cas de la del Dr. Cervera a Madrid, d'Aparicio a València, o l'Institut Oftalmològic del Dr. Viciano a Algemesí. Les clíniques privades són una font d'ingressos per als metges especialistes de l'època, que els va donar a més de diners, prestigi.

Però al Dr. Viciano el negoci de la clínica privada solament li durarà huit anys. Els de la casa del carrer de la Muntanya en seran els més prolífics. De l'Institut pròpiament dit no tenim més informació, però sabem que les coses no anirien massa bé, ja que les monges de Santa Anna apunten que pràcticament sols estava el Dr. Viciano en l' Institut i que de malalts n'eren pocs.

També pot ser que no tots es podien pagar una intervenció quirúrgica de forma privada, ni aquesta ni cap altra, perquè encara que Viciano, anuncia en la seua publicitat que les intervencions i consultes són debades per als pobres, els preus i les tarifes de l' Institut són molt elevats. Solament cal recordar que els jornals a principis del segle XX (1920) eren de cinc pessetes el preu mitjà del bracer mentre que els honoraris facultatius de l' Institut oscil·laven entre 125 i 500 pessetes, a més del pupil·latge, segons l'operació i la posició social del malalt.

Aquesta situació comporta que el Dr. Viciano, que fins aleshores li havia dedicat temps i diners a la seua professió construir l'edifici va ser tot un esforç personal i un repte econòmic derive les seues inquietuds a la indústria, a la qual dedica, junt amb la política, els darrers anys de la seua vida. El metge aplega a reconèixer que aquesta empresa, la de construir l'Institut, el va engrescar de tal manera que potser sobrepassà les seues pròpies forces.

Viciano seguidor convençut de les doctrines de Lister i Pasteur, introdueix en la seua pràctica quirúrgica, l'asèpsia de forma rigorosa, i esterilitza fins i tot els comptagotes i col·liris en les seues cures i intervencions. De fet, el seu Institut contempla un laboratori d'asèpsia i un altre de farmàcia per a preparar les dilucions i col·liris asèptics.

Finalment podíem dir que Viciano, liberal d'ideologia política, és un home del seu temps, inquiet, il·lustrat, lluitador i negociant. I encara que va ser controvertit políticament, ha deixat la seua empremta en les revistes i publicacions d'oftalmologia de la seua època . Una personalitat de renom

científic, poc conegut, que va saber posar la seua especialitat com a ciència mèdica al més alt nivell al segle XIX.

BIBLIOGRAFIA

BALLESTER BROSETA, Benet: *Historia de la Villa de Algemesi en la provincia de Valencia*. 1958.

BERNABEU MESTRE, JOSEP: *Enfermedad y población*. València: Seminari d'Estudis sobre la Ciència, 1995.

CABRERA PESET, LUIS: *La constitución de la oftalmología como especialidad en Valencia: estudio a través de las publicaciones médicas (1841-1900)*. Universitat de València, 1996.

Crònica de la Medicina: Barcelona: Plaza & Janés, Editores, 1994.

HERRERO BERNABEU, CONRADO: La revista *La medicina valenciana (1901-1923)*. València, 1984

MENACHO R, NADAL JOSEP M: "L'oftalmologia durant el segle XX" en *Annals de la Medicina* 2000.

OROVAL MEDINA, R.; ALÓS BARBERÁ, R I MARTÍNEZ SANTOS, V: direcció i coordinació de *150 anys d'història d'Ensenyament públic*. Fundació Bancaixa, 1997.

TEODORO CALATAYUD, Ciprià Xavier: *Viure emmalaltir i morir en l'Algemesí contemporani 1838-1936*. Tesi doctoral . Ajuntament d'Algemesí, 2007.

TODOLI MERENCIANO, Arturo: *Modernisme i Algemesí*. Ajuntament d'Algemesí, 2000.

COM CITAR AQUEST ARTICLE:

Teodoro i Calatayud, Ciprià Xavier, "El Dr. Viciano i el seu temps. Un repàs a la història i a la ciència a l'Algemesí del segle XX" [en línia]. *Clapir, Joves Historiadors i Historiadores Valencians* [publicació seriada en línia]. Febrer 2014. <enllaç> ISSN 1989-5909* [Consulta: Dia Mes Any].

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquest article i la seua utilització ha de respectar els drets de la persona/persones autora/autores. Pot copiar, distribuir i comunicar públicament l'obra. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona/persones autora/autores i el títol de l'article. No s'autoritza la seua reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre. Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de l'article com als seus resums i índexs.